

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

ЧЕРЕМХІВКА ГАННА ЄВГЕНІВНА

УДК 811.161.2'38 (043.3)

ТРОПИ І ФІГУРИ У МЕДІАТЕКСТАХ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Дніпропетровськ – 2015

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі української мови Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Малюга Наталія Миколаївна,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
доцент кафедри української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Сологуб Надія Миколаївна,
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
завідувач кафедри мов;

кандидат філологічних наук, доцент
Зайцева Вікторія В'ячеславівна,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара,
доцент кафедри української мови.

Захист відбудеться «2» грудня 2015 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.051.05 Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара за адресою: 49010, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72, ауд. 1107.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (49010, м. Дніпропетровськ, вул. Козакова, 8).

Автореферат розіслано «30» жовтня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

Т. В. Шевченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В умовах стрімкого розвитку інформаційних та комп'ютерних технологій наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. динамічно еволюціонує система ЗМІ. В останні десятиліття зміна політичної та історичної парадигми спричинила трансформацію формату й контенту засобів масової інформації, що є одним з елементів громадського життя. Вони активно реагують на суспільні процеси, віддзеркалюють їх, швидко охоплюють найширші аудиторії, за допомогою мови як засобу пізнання, знаряддя спілкування, передавання інформації, джерела етичного та естетичного вдосконалення формують суспільну думку, визначають духовні цінності людини.

Загальні тенденції розвитку сучасних засобів масової комунікації студіювали Т. Алексєєва, А. Бучинська, Л. Дускаєва, О. Єжова, Т. Миронова, Л. Лисицька, О. Руда, Г. Солганик та інші дослідники. Жанрові зміни сучасних мас-медіа були предметом зацікавлення О. Дупак, Б. Місонжнікова, А. Лавицького, Л. Лободенка, С. Ляпун, А. Соломіної, Г. Солганика. Розвиток функційної системи ЗМІ опрацьовували І. Анєнкова, М. Володіна, В. Гвоздьов, М. Гетьманець, О. Гриценко, Л. Лисицька, Г. Мельник, Т. Сурикова, А. Тепляшина, А. Тертичний, І. Фомичова та ін. Мовне оформлення сучасного медіатексту вивчали З. Дубинець, Е. Зоїдзе, А. Мамалига, М. Піцишин, Л. Пономаренко, Т. Рудакова, І. Соболева, О. Шаповал, С. Чемеркін, О. Чередниченко, Я. Якуба. Поняття медіатексту стало предметом досліджень Т. Алексєєвої, В. Бабенко, М. Желтухіної, А. Загнітка, М. Казак, Л. Лободенко, С. Распопової, М. Стеценка, О. Шестакової та ін.

Мовознавці студіювали тропи й стилістичні фігури з позицій структурного оформлення, граматичного вираження, семантико-стилістичних особливостей, специфіку функціонування їх у художньому, науковому, розмовно-побутовому мовленні, публіцистичних текстах. Стилiстичні засоби стали предметом наукових розвідок І. Александрової, Е. Береговської, М. Горте, З. Дубинець, О. Ємець, С. Єрмоленко, Н. Івкової, Є. Ключєва, Т. Коваль, О. Ксензенко, І. Кузьменко, Т. Миронової, В. Москвіна, О. Нідзілян, О. Пужилової, Ю. Скребньова, О. Соловійової, Н. Сологуб, І. Тірон, Г. Чуланової, Г. Шаповалової та ін. Утім, нині мовознавці зауважують, що стилістичні засоби впливають на перебіг ментальних процесів адресата під час сприймання медіатексту. Зазначена проблема є перспективною для подальших наукових стилістичних студій.

Актуальність проблеми дослідження спричинена потребою комплексного аналізу тропів та стилістичних фігур в аспекті реалізації їхніх функцій, які залежать від структурних і семантичних характеристик цих стилістичних засобів (структура, морфологічне вираження, графічне оформлення, емоційні компоненти семантики, модифікації семантики) і пов'язані зі сприйманням медіатексту адресатом. Потребу дослідження експресивних функцій стилістичних засобів у ЗМІ мотивуємо тим, що станом на сьогодні існують лише поодинокі наукові розвідки, у яких оглядово, поверхово торкаються проблеми впливу тропів та стилістичних фігур, зокрема їхніх семантичних і структурних характеристик на перебіг ментальних процесів адресата медіатексту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з комплексним дослідницьким напрямом кафедри української мови

Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» і розкриває один з аспектів наукової теми «Проблеми функціонування мовних одиниць і граматичних категорій та їхня лексикографічна розробка» (протокол № 5 від 11 грудня 2008 р.). Тему дисертації затверджено на засіданні Наукової ради «Українська мова» Інституту української мови НАН України (протокол № 68 від 29 квітня 2014 р.).

Мета дисертаційної роботи – аналіз структури й семантики тропів і стилістичних фігур українськомовного медіатексту, визначення та характеристика їхніх експресивних функцій.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) виявити тенденції розвитку сучасної системи ЗМІ;
- 2) схарактеризувати зрушення в системі стилістичних засобів сучасного медіатексту;
- 3) визначити структурні та семантичні характеристики тропів і стилістичних фігур;
- 4) дослідити роль стилістичних засобів у реалізації експресивних функцій;
- 5) показати зв'язок між структурними й семантичними характеристиками тропів і фігур та експресивними функціями.

Об'єктом дослідження стали тропи та стилістичні фігури в медіатекстах початку ХХІ століття.

Предметом дослідження є структура, семантика, експресивні функції тропів і стилістичних фігур.

Джерельною базою дисертаційної праці послужили матеріали друкованих та електронних медіатекстів, зокрема *газет*: «Високий замок» (Вис), «Вісті Придніпров'я» (ВП), «Голос України» (ГУ), «День» (Д), «Дніпропетровський університет» (ДНУ), «Експедиція» (Е), «Експрес» (ЕК), «За вільну Україну» (ЗВУ), «Звезда» (ЗВ), «Зеркало недели» (ЗН), «Зоря» (ЗО), «Інформаційний бюлетень» (ІНФБ), «Коментарі» (Ком), «Корисні вісті Придніпров'я» (КВП), «Кримська світлиця» (КС), «Нетішинські оголошення» (НО), «Освіта України» (ОУ), «Пост громадянського контролю» (ПГК), «Поступ» (ПОС), «Телезамок» (ТЕЛ), «Україна молода» (УМ), «Українська доля» (УД), «Українське слово» (УС), «Український південь» (УП), «Урядовий кур'єр» (УК), «Червоний гірник» (ЧГ), *журналів*: «Українська культура» (УКульт), «Український журнал» (УЖ), «Український тиждень» (УТ), «ШО» (ШО), *інтернет-видань*: «blogs.pravda.com.ua» (PR), «bukvoid.com.ua» (BY), «day.kiev.ua» (D), «durdom.in.ua» (DU), «dyvys.info» (DY), «fakel.kr.ua» (F), «forbes.ua» (FO), «footballtransfer.com.ua» (Ф), «for-ua.com» (Фop), «galinfo.com.ua» (G), «galsports.com» (GAL), «gazeta.dt.ua» (GAZ), «gazeta.ua» (GA), «glavcom.ua» (GL), «glianec.com» (GLA), «health.unian.ua» (HUA), «h.ua» (H), «kharkiv.unian.ua» (КНА), «kirovograd.comments.ua» (KI), «ngo.donetsk.ua» (NGO), «novosti.kr.ua» (NO), «portal.lviv.ua» (PL), «pres-centr.ck.ua» (PRS), «regionews.ua» (RE), «remarka.net.ua» (R), «report.if.ua» (P), «tabloid.pravda.com.ua» (TA), «uzhgorod.net.ua» (UZ), «uzinform.com.ua» (UZIN), «vinbazar.com» (VI), «vkurse.ua» (VK), «volianarodu.org.ua» (V), «www.bbc.com» (BBC), «www.bershad.ua» (B), «www.galychyna.if.ua» (GALY), «www.pic.com.ua» (PIC), «www.poltava.pl.ua» (PO), «www.pravda.com.ua» (PCOM), «www.telekritika.ua» (T), «www.uainfo.ua» (UA),

«www.032.ua» (032), «zaxid.net» (Z), «zik.ua» (ZIK) за період 2000–2015 рр. Картотека нараховує понад 5000 одиниць.

Методи дослідження. Мета і завдання дослідження зумовлюють використання таких методів:

– *метод спостереження* для інвентаризації, систематизації стилістичних засобів;

– *описовий метод: прийоми контекстного аналізу та інтерпретації*, на підставі яких здійснено аналіз тропів і стилістичних фігур, їхніх семантико-стилістичних, структурних та функційних особливостей у медіамовленні, інтерпретовано стилістичні одиниці;

– *кількісно-статистичний метод*, що дає змогу з'ясувати частотність уживання груп та підгруп стилістичних засобів, частотність реалізації тієї чи тієї експресивної функції тропу, стилістичної фігури в медіатексті;

– задля укладання класифікації експресивних функцій тропів і стилістичних фігур використано *класифікаційну методуку*.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що *вперше* в медіатекстах на українському мовному ґрунті здійснено спробу цілісно витлумачити й описати експресивні функції тропів і стилістичних фігур, які залежать від їхньої семантики, структурного оформлення та зумовлюють вплив на пам'ять, увагу, уяву, емоційну сферу масового адресата повідомлення; *уточнено* сутність понять «медіатекст», «засоби масової комунікації», *визначено й схарактеризовано* зрушення в системі засобів масової інформації, мовного оформлення сучасного медіатексту, зокрема його стилістичного корпусу; *доповнено* наукові дані про структуру й семантику стилістичних засобів української мови; *набуло подальшого розвитку* дослідження функційного потенціалу корпусу стилістичних засобів медіатексту.

Теоретичне значення дисертації зумовлено тим, що її результати сприяють розумінню динамічної природи мови сучасних засобів масової інформації, розширенню уявлення про істотні зрушення мовного оформлення сучасного медіатексту, корпусу стилістичних засобів, які функціонують у медіатекстах, з'ясуванню їхньої структури, семантичних характеристик.

Одержані результати й висновки дають змогу переосмислити функційну природу стилістичних засобів української мови, а також поглибити процес студіювання питання ролі й впливу стилістичних засобів сучасних медіатекстів на масового адресата.

Практичне значення роботи. Спостереження й висновки, представлені в дисертації, можуть бути використані в лекційних і практичних курсах «Риторика та стилістика мовлення», «Основи масової комунікації», «Лінгвістичний аналіз тексту», спецкурсах і спецсемінарах із вивчення мас-медійних текстів, психолінгвістики. Результати дослідження будуть корисними для журналістської діяльності, під час написання підручників і навчальних посібників зі стилістики засобів масової інформації, зібраний матеріал прислужиться також у лексикографічній практиці.

Особистий внесок здобувача. Увесь виклад змісту дисертації, відбір та упорядкування експресивних лінгвоодиниць, визначення експресивних функцій тропів і стилістичних фігур на матеріалі медіатекстів здійснено самостійно.

Узагальнення й висновки дослідження є результатом власних спостережень і напрацювань дисертанта. Усі статті з теми наукової роботи опубліковані автором одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях науково-методичних семінарів кафедри української мови Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет». Окремі її положення представлено в доповідях та повідомленнях на *міжнародних конференціях*: «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (Кривий Ріг, 2011 р.; 2013 р.), «Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство» (II Всеукраїнський лінгвістичний форум молодих учених) (Київ, 2012 р.), «Язык, культура, социум» (Старий Оскол, Росія, 2013 р.), «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 2014 р.); на *всеукраїнській конференції* «Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі» (Київ, 2012 р.); на *щорічних звітних наукових конференціях* професорсько-викладацького складу Криворізького державного педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (2010–2015 рр.).

Публікації. Результати дисертації викладено в 14 друкованих працях, з-поміж яких 8 – у фахових виданнях України, 3 – у виданнях іноземних держав, 3 – у збірниках матеріалів і тез конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (248 позицій), додатків. Перед текстом подано перелік умовних скорочень, наявних у дисертації. Загальний обсяг роботи становить 213 сторінок, обсяг основного тексту – 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, наукову новизну, сформульовано його мету та основні завдання, з'ясовано теоретичне й практичне значення роботи, об'єкт, предмет і методи дослідження, визначено джерела фактичного матеріалу, подано форми апробації результатів дослідження.

У **першому розділі** «*Засоби масової інформації в контексті сучасного розвитку суспільства*» накреслено тенденції еволюції та розвитку системи засобів масової комунікації кінця ХХ – початку ХХІ століття, зокрема, узагальнено основні підходи українських, зарубіжних мовознавців до визначення поняття медіатексту як основної одиниці системи засобів масової інформації, окреслення його диференційних ознак, опрацьовано класифікації медіатексту на різних засадах; схарактеризовано поняття масової комунікації, медіадискурсу; визначено функційні зміни сучасних ЗМІ; простежено деформацію мовного оформлення, переорієнтацію підходів до вивчення медіатексту та мови засобів масової інформації загалом; проаналізовано поняття експресивності; виявлено зрушення у стилістичному оформленні медіатексту, впливовий потенціал корпусу стилістичних засобів сучасного медіатексту на масового адресата.

Засоби масової комунікації є невід'ємною частиною повноцінного життя суспільства. ЗМІ активно реагують на будь-які соціальні, історичні, політичні зміни

в соціумі. Зафіксовано посилення діалогічності медіатексту, активізацію мовної креативності автора, звільнення від мовних тоталітарних стереотипів, змогу вільно реагувати на поточні події, ситуації, явища; засвідчено процеси інфантилізації, демасифікації, глобалізації сучасного медіапростору, гламуризації, збільшення комунікаційних каналів транслювання інформації на масову аудиторію (розвиток та активне користування мережею Інтернет).

Основною одиницею системи ЗМІ є *медіатекст*. Кваліфікуємо *медіатекст* як текст, що функціонує в засобах масової інформації, поєднує різні семіотичні коди, має особливий характер інформації; характеризується вторинністю; створенням «на потік», одноразовістю, швидкоплинністю інформації; інтертекстуальністю; медійністю; поліфункційністю; колективним продукуванням; масовим характером аудиторії; особливим характером зворотного зв'язку.

Актуальним та відкритим для подальшого наукового студіювання є питання *типології медіатекстів*. Лінгвістичні спостереження структурного обсягу масового тексту демонструють відсутність стрункості та однозначності у виокремленні видів медіатексту. Розгалужену класифікацію текстів засобів масової інформації залежно від характеристик медіатексту вважаємо слушним доповнити такою ознакою, як лінійність, одновимірність (цілісність) / нелінійність, що передбачає поділ медіатексту на власне текст (лінійний, одновимірний, плаский) і гіпертекст (фрагментарне, мозаїчне розгортання тексту через гіперпосилання).

Помітні зміни функційного корпусу засобів масової інформації кінця ХХ – початку ХХІ століття, а саме: еволюція та збільшення кількості функцій, відхід на периферію пропагандистської функції, переорієнтація функції впливу (звільнення від тоталітарної пропаганди), активізація функцій, пов'язаних із розвагою аудиторії, епатажністю, актуалізація оцінної функції. Зазначені процеси пояснюємо передусім екстралінгвальними чинниками.

На сьогодні питання витлумачення категорії експресивності є дискусійним, чітко не окреслена її структура, місце в системі мови.

Визначаємо експресивність як комплексну категорію, що реалізується засобами всіх мовних рівнів, репрезентує емоційну позицію мовця до зображуваного чи до співрозмовника та цілеспрямований, умотивований вплив на адресата повідомлення.

Продуктивним засобом реалізації експресивності в сучасному медіатексті є корпус тропів і стилістичних фігур, що характеризується динамічністю, пластичністю, активно трансформується під впливом мовних та позамовних чинників.

Вітчизняні й зарубіжні мовознавці студіювали тропи і стилістичні фігури з позицій структурного оформлення, граматичного вираження, стилістичних особливостей, розбудовували ті чи ті тематичні групи цих засобів, розглядали специфіку функціонування в художньому, розмовно-побутовому, науковому мовленні, публіцистичних текстах. Сучасні наукові розвідки, присвячені стилістичним засобам, накреслюють перспективу розширення їхнього функційного апарату. Дослідники роблять спробу розв'язати проблему впливу експресивних одиниць, зумовленого їхніми структурно-семантичними характеристиками, на процес сприймання повідомлення. Станом на сьогодні спостерігаємо наявність

великої кількості наукових лакун у зазначеній проблематиці. Учені здебільшого лише фіксують вплив стилістичного засобу на адресата, але не зазначають, на яку ментальну сферу він спрямований. Не висвітлена також мовна природа дії (стилістична специфіка певного засобу). Відсутні фундаментальні праці, присвячені стилістично-психологічній характеристиці корпусу виражальних засобів.

Опрацьований матеріал накреслює перспективу для подальших наукових стилістичних студій, оскільки не вичерпує проблеми впливу мовного оформлення засобів масової інформації на адресата, а скеровує на залучення наукового доробку з інших галузей наукового знання (соціології, психології, культурології тощо) задля всебічного комплексного вивчення поняття медіатексту, мови ЗМІ.

У другому розділі «*Тропіка сучасного медіатексту*» досліджено вплив стилістичних засобів, зокрема тропів, на перебіг ментальних процесів адресата під час сприймання медіатексту.

У підрозділі 2.1 «*Функційна природа експресивності стилістичних засобів*» виокремлено основні й факультативні експресивні функції корпусу стилістичних засобів сучасного медіатексту, встановлено та обґрунтовано прямий зв'язок реалізації функцій із семантично-структурною організацією тропа чи стилістичної фігури, визначено характер впливу стилістичних засобів на процес сприймання масовим адресатом медіаповідомлення.

Запропонована класифікація експресивних функцій (власне атенційна, візуально-атенційна, мнемічно-образна, мнемонічна, мнемічно-емоційна, відтворювально-мнемічна, емоційно-інфікувальна) ґрунтується на впливі експресивності тропів та фігур (зокрема, їхніх семантичних і структурних особливостей) на комплекс психічних процесів суб'єкта, який сприймає медіатекстову інформацію: мислення, пам'ять, емоції, уяву, увагу.

Класифікація показує, яким чином експресивні функції впливають на сприймання, засвоєння, запам'ятовування закладеної в них певної експресивної інформації.

Власне атенційна функція характерна для всіх без винятку тропів, стилістичних фігур. Вона активізує й інтенсифікує зорове сприйняття, апелює до мимовільної та довільної уваги реципієнта, впливає на стійкість і концентрацію уваги на певних відрізках медіатексту, який містить тропи й фігури.

Візуально-атенційна функція активізує увагу реципієнта, реалізується в тих тропях чи фігурах, що графічно вирізняються на тлі інших мовних одиниць, є структурно і візуально неоднорідними: за формою літер, кеглем, шрифтом, наявністю у складі слова / слів нелітерних знаків чи літер іншої абетки, наявністю відхилень від орфографічних та орфоепічних норм, розташуванням слова / слів у тексті тощо.

Мнемічно-образна функція актуальна переважно для тропів, рідше – для фігур, адже природа тропів передбачає семантичні зміни: звуження чи компресію значень, зміщення значень від значеннєвого ядра до периферії, нівелювання чи, навпаки, рух значення від периферії до семантичного центру, перехрещення смислів, їх заміну, протиставлення, заперечення, що зумовлює появу яскравих, оригінальних, «свіжих» образів, асоціацій.

Мнемонічна функція стимулює, полегшує процес запам'ятовування адресатом медіатексту, актуальна для графічно увиразнених тропів та стилістичних фігур, для тих експресивних засобів, що повторюються в межах речення, суміжних відрізків тексту тощо (графони, еративи, анафори, епіфори, метафори, епітети).

Мнемічно-емоційна функція апелює передусім до емоційної сфери індивіда, властивостей емоційного інтелекту, емоційної пам'яті. Мнемічно-емоційна функція тісно пов'язана з емоційно-інфікувальною. Мнемічно-емоційна функція активно виявляється у тропях (антономазіях, антифразисах), що можемо пояснити їхньою емоційною природою, рідше цю функцію реалізують у тексті фігури (графони, аплікації тощо).

Відтворювально-мнемічну функцію виконують і тропи, і фігури, для повного та точного інтерпретування яких потрібно залучити певний історико-культурний, національний макроконтекст (аплікації, антономазії, графони тощо). Вона стимулює апелювання до культурного досвіду людини, до її національної свідомості, спонукає докласти інтелектуальних зусиль задля успішного декодування медіатекстової інформації через звертання до свого колективного історичного, культурного «Я», культурного, етнокультурного досвіду та переосмислення його, переорієнтації в межах конкретного медіатексту.

Емоційно-інфікувальна функція має стосунок до емоційної сфери суб'єкта, емоційного стану автора та адресата повідомлення, пов'язана з констатуванням наявності афектів, емоцій та почуттів, їхньої валентності, інтенсивності, сценічності; характеризує здебільшого тропеїчну мову.

У підрозділі 2.2 «Тропеїчне мовлення» проаналізовано специфіку реалізації експресивних функцій тропів, зокрема антифразисів, антономазій, епітетів, метафор, зумовлену їхньою структурно-семантичною організацією, і відповідно визначено структурно-семантичні характеристики тропеїчного мовлення. Образна сутність цих засобів передбачає чуттєве, експресивне переосмислення, трансформацію фактів, подій, ситуацій реальності, тропи увиразнюють, конденсують багато смислів в одному слові чи групі слів, чим сприяють економії мовних засобів.

Тропи через свою експресивну природу, образні властивості стимулюють ті чи ті психічні процеси адресата під час сприйняття медіатексту (мислення, пам'ять, увага, уява, емоційна сфера) за допомогою комплексу експресивних функцій. Експресивний діапазон активних функцій певного тропу варіюється залежно від його структурних і семантичних особливостей, від макро- й мікроконтексту, одні функції мають факультативний характер (здебільшого, відтворювально-мнемічна), інші реалізуються з високою частотністю.

З-поміж антифрастичних одиниць у сучасних медіатекстах виокремлено за морфологічним вираженням іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові, за структурним принципом – прості, оформлені одним словом, складні, виражені простим словосполученням, та розгорнені, що мають структуру речення чи складного словосполучення. За семантичними особливостями диференціюємо власне антифразис, афразис, астеїзм. Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виокремити групу антифразисів, образно оформлених подібно до інших тропів і стилістичних фігур.

Мнемічно-образна функція є однією з основних функцій антифразису, пов'язана з його образною природою, семантикою, адже значення, що має одиниця, заміщується протилежним частково / повністю, чим «дивує» читача, стимулює процеси образної пам'яті та уяви: *Виявляється, є така Цицикарська вагонна залізнична компанія з обмеженою відповідальністю, яка ревно опікується рухомим складом наших сталевих магістралей: понад тисячу найменувань виготовили для нас. Можна сказати, **виручили, ощасливили**, бо на наших профільних підприємствах, вочевидь, стільки замовлень, така гарячка – не до рамок з балками* [УД, № 51, 21.12.12]. Цей троп характеризується переважно різкою полярністю емоційної оцінки (вияв емоційно-інфікувальної функції). Емоційна показовість антифразису має потенцію вплинути на перебіг процесу запам'ятовування медіатекстової інформації, зокрема стимулювати емоційний вид пам'яті (мнемічно-емоційна функція): *Трипільці – наші стародавні земляки – **на славу попрацювали для нащадків**: виснаживши землі, вони раз на 50–60 років змінювали місце поселення, тому залишили слідів набагато більше, ніж інші, ефективніші господарі* [УТ, 2007, № 4, с. 45]. Антифразиси в медіатекстах можуть бути графічно оформлені (факультативні лапки). Візуальне фокусування на тлі інших одиниць сприяє приверненню уваги читача, запобігає автоматизму читання тексту. Це зумовлює вияв візуально-атенційної та мнемонічної функцій: *Мешканці сіл біля Грибовицького сміттєзвалища принесли у приймальню міського голови Львова Андрія Садового **«мертву воду»** з джерела, що знаходиться поблизу Грибовицького сміттєзвалища... На плящі з-під води наклеєна наліпка із написом: «Грибовицька мінеральна вода імені Садового»* [PL, 27.06.13]. Актуальною для цього прикладу є також відтворювально-мнемічна функція.

У сучасних медіатекстах високу активність мають антономазійні одиниці. Непряме, описово-образне називання особи формує у свідомості читача той чи той експресивний образ, активізує образну пам'ять та уяву, чим засвідчує вияв мнемічно-образної функції: *Тепер у разі його призначення вже буде складно кивати на попередників, бо ним стає сам **любитель солов'їної мови, археолог Азаров*** [УП, № 44, 13–19.12.12]. Антономазії емоційно характеризують певну яскраву рису (специфіку поведінки, зовнішності, характеру, етнічних, національних особливостей, соціального та матеріального статусу тощо) особи, чим виражають ставлення мовця до описуваного. Емоційність тексту викликає емоційну рефлексію читача, що засвідчує вияв емоційно-інфікувальної функції: ***Вергілій українського Пекла**, нам із вами Шевченко залишив заповіт: ...будьте люди, бо лихо вам буде* [УКульт, 2010, № 1–4, с. 19]. Описані експресивні функції складають функційну основу антономазій.

Мнемонічна, візуально-атенційна та відтворювально-мнемічна функції є факультативними, реалізуються в тому разі, коли антономазії вирізняються специфікою семантики (наприклад, алюзійна антономазія виконує відтворювально-мнемічну функцію, яка є однією з основних для цієї групи антономазій) чи структури (додаткові графічні елементи, що візуально виділяють одиницю в потоці мовлення): *Але повернімося до НАТО. Цю організацію **кіт-товариш-симоненко** любить надзвичайно, оскільки сам факт існування НАТО забезпечує його роботою* [УЖ, 2007, № 2, с. 32]; *Урок анатомії від Доктора Смерть. Його*

називають *Доктором Смерть, або новітнім Франкенштейном* [УМ, № 132, 7–8.09.12].

Продуктивним засобом формування експресивності медіатексту є епітет. У досліджуваних джерелах зафіксовано власне епітети, постійні епітети, модифіковані постійні епітети, одиниці, утворені за подібністю до моделей інших тропів (перехідні): антифразисні, антономазійні, метафоричні епітети тощо; епітети, оформлені за моделями стилістичних фігур (графона, парентези, анафори, епіфори); епітети-символи. За морфологічним вираженням епітети розмежовуємо на іменникові, прикметникові, прислівникові чи виражені іменниками-прикладками, за структурою – прості, складні та складені.

Мнемічно-образна функція епітета зумовлена його образною природою. Епітетна конструкція постає багатовимірним мовним феноменом, конденсованим, експресивним образом дійсності (зоровим, смаковим, слуховим, дотиковим чи синкретичним), здатним стимулювати образну пам'ять адресата: *Газоподібна брехня. Повіривши повідомленню про нібито п'ятикратне підвищення тарифу на транзит російського газу, українська громадськість вчергове купилася на провокацію «Газпрому»* [УТ, № 4, 25–31.01.08, с. 28]. Емоційно-інфікувальна та мнемічно-емоційна функції полягають у тому, що автор тексту постає ретранслятором певного набору афектів, емоцій, почуттів, здатних уплинути на емоційний стан реципієнта й емоційну пам'ять: *Потиснути таким руку і сказати «йди, куди хочеш»... і нагальним завданням українського народу є подолання тої вертикалі холуйства, яка є основним стрижнем владної архітектури держави і яку так добре зобразив Тарас Шевченко в поемі «Сон», яка ще й понині, на жаль, не є сном...* [УС, № 27, 30.06.–06.07.04]. Досить часто епітети виконують візуально-атенційну та мнемонічну функції, і це пояснюємо взаємодією з іншими тропами чи фігурами (графонами, парентезами тощо), із графічним їх виокремленням у тексті (зокрема факультативні лапки, парні дужки, велика літера замість малої та ін.), що сприяє певному «унаочненню» повідомлюваної інформації, стимулює зорову увагу реципієнта: *І з так, знаєте, акура-а-а-тненько засунутим владною ногою під стіл законом про столицю. Де є ризик змінити систему влади в Києві – на користь... Києва* [V, 05.04.14]. Сучасному медіамовленню властиве активне функціонування епітетів із символічним компонентом значення, ядро експресивності яких формує відтворювально-мнемічна функція, що стимулює експліцитну пам'ять читача (семантичний і / чи епізодичний види). Такі одиниці мають культурно-історичне значеннєве тло, репрезентують певні традиції, вірування, обряди, дійства, передусім українського народу; цими історичними відомостями повинен володіти читач, згадати їх під час читання, аби правильно зрозуміти зміст медіатексту: *Що глибше сучасна наука проникає в таємниці найзагадковішої речовини на планеті, то більше переконується, що «молодильні яблука», «жива» і «мертва» вода – не просто витвір людської фантазії...* [НУА, 04.08.09].

Метафори в медіатекстах вирізняються семантичною строкатістю: синестезії, метафори із символічним компонентом значення, одиниці, семантично оформлені подібно до інших тропів та стилістичних фігур (метафоричні антономазії, метафоричні парентези, алюзійні, графічні метафори). За структурою метафори

представлені простими (оформленими простим словосполученням) та розгорненими одиницями (оформленими реченням чи складним словосполученням). За морфологічним вираженням їх поділяємо на іменникові, прикметникові, дієслівні.

Основною експресивною функцією метафори є мнемічно-образна: ***Планета на прив'язі.** Ідея створення космічного ліфта для транспортування вантажів на орбіту вже понад століття цікавить науковців* [УТ, № 1, 02–08.11.07, с. 66]. Якщо метафора є емоційною, то вона виконує в тексті емоційно-інфікувальну та мнемічно-емоційну функції: *Огорожа поламана, на асфальтовій доріжці, що веде на територію, – купи сміття, на яких «пасеться» місцевий бомж, на залишках цегляних споруд – написи «Аварійний стан»* [GAL, 06.09.14]. Візуально-атенційну функцію виконують такі графічні метафори: *ХЛАМурний Париж. Сходи Ейфелевої вежі, пісуар Наполеона III, старі квитки на метро дали гроші в бюджет столиці Франції* [УМ, № 236, 17.12.09]. Відтворювально-мнемічна функція актуальна для тих метафор, які є алюзійними чи метафорами-символами, а саме: *Молоко розбрату. Антимонопольний комітет розглянув заяву Шосткинського міськмолкомбінату щодо антиконкурентних дій деяких посадових осіб обласної та районної держадміністрацій Сумської області* [УК, № 246, 27.12.03]; *«Відьма» вкрала хрестик у націоналіста. Під час сутички, що відбувалася біля трибуни ВР, Богословська зірвала і вкрала хрестик у народного депутата Олега Гелевея!* [GA, 06.06.13].

Отже, тропи в сучасному медіадискурсі виконують комплекс експресивних функцій, визначений їхньою семантично-структурною організацією.

У третьому розділі «*Жорнус стилістичних фігур сучасного медіатексту*» проаналізовано стилістичні фігури, зокрема анафори, епіфори, графони, парентези, еративи, аплікації, виокремлено основні та факультативні функції стилістичних фігур, зумовлені їхньою структурно-семантичною організацією, проаналізовано структурно-семантичні особливості цих засобів експресивізації мовлення.

Розглядаємо стилістичну фігуру у вузькому її значенні, вважаємо цей засіб результатом зумисного, заздалегідь спланованого порушення викінченого, усталеного синтаксичного ладу мовлення задля його увиразнення, надання йому експресивності, впливовості.

Стилістичні фігури виразно структурують мас-медійну інформацію, організують, унаочнюють, графічно виділяють певні семантично значущі фрагменти медіатексту, привертають увагу масового читача, запобігають автоматичному читанню та сприйняттю, формуючи певний ритм і темп читання тексту, стимулюють процес сприйняття та читання медіатексту, впливають на емоційну сферу адресата, на перебіг процесів запам'ятовування, відтворення інформації, виконуючи комплекс експресивних функцій. Експресивний діапазон активних функцій певної стилістичної фігури варіює залежно від її структурних і семантичних особливостей, від макро- й мікроконтексту. Одні функції мають факультативний характер (здебільшого відтворювально-мнемічна), інші реалізуються з високою частотністю в межах тієї чи тієї фігури.

У медіатекстах широко представлені звукові, морфемні, лексичні, синтаксичні анафори. Основними експресивними функціями анафори є власне атенційна,

візуально-атенційна та мнемонічна. Вони зумовлені структурою цієї стилістичної фігури, а саме: повторюваністю тих чи тих звуків, морфем, слів, словосполучень чи речень, що сприяє активізації уваги, процесу запам'ятовування, зорового сприйняття. Реципієнт перестає сприймати матеріал механічно, автоматично, зупиняється та вчитується в тематичні блоки тексту: *Півроку безперервних набігів дикої і п'яної орди. І півроку справжньої мужності і відваги українців, кожен з яких заслужив звання героя. За кожну пролиту краплю крові – орден. Півроку* [Z, 03.10.14]. Мнемічно-емоційна, відтворювально-мнемічна, мнемічно-образна та емоційно-інфікувальна функції факультативні для анафори, залежать від особливостей семантики, актуальні переважно в анафорах лексичного чи синтаксичного типу. Наприклад: *Тупий і тупіший від тупого. «Нестримні-2» з тієї серії бойовиків, які викликають стійке враження дежавю* [УТ, № 34, 24–30.08.12, с. 44].

Експресивні властивості епіфори ґрунтуються переважно на власне атенційній та мнемонічній функціях. Ці стилістичні фігури демонструють виразні мнемонічні можливості, автори медійних текстів спираються на мнемонічну техніку римування як спосіб полегшеного сприйняття та запам'ятовування інформації. Ці звукозакінчення створюють ритм, темп речення, контрастують із суміжними реченнями, у яких відсутня рима: *Життя під шматтям. Щоб описати пахоці секунд-хенда, треба бути професійним парфумером* [ГУ, № 202, 28.10.06]. Мнемонічна функція підживлює імпліковану мнемічно-образну властивість експресем, завдяки чому отримувач інформації легко запам'ятовує певні поняття, образи: *Нахабно підходять, скажімо, до викладача Києво-Могилянської академії, нашого форпосту вченості, і пропонують міні-диктант: напишіть слово, скажімо, «безпрецедентний». Вибір зрозумілий – від політиків тільки й чуєш про «прецеНдент». Могилянський світоч упевнено бере в руки стило й пише... З отим самим непотрібним «н». Після того, як журналістка вказує на помилку, швиденько обертається до камери спиною й тікає у двері* [Т, 19.06.07]. Інші експресивні функції досить часто редукуються.

Кількісно представлені в медіамовленні графони, з-поміж яких виділяємо одиниці, оформлені факультативними лапками; літерні та нелітерні модифікації; варіації зі зміною положення слів, словосполучень та речень у площині аркуша, «нелінійним» розгортанням тексту; варіації зі шрифтом; одиниці із символічним компонентом значення. Експресивну основу всіх без винятку груп графонів становлять візуально-атенційна та мнемонічна функції, зумовлені їхньою графічною структурою: *Як і раніше, я погано розумію його сенс. Але маю своє приватне визначення: «Дискурс – це той актуальний контекст-і-контент, який ми помилково вважасмо реальністю»* [УЖ, 2008, № 1, с. 55]; *ЛЯПома за тиждень: Яструби Порошенка, реанімація Яценюка, Авгієві стайні Турчинова. Пропонуємо Вам вибрані цитати українських політиків з 20 по 27 червня* [Ф, 28.06.14]. Інші функції реалізуються факультативно, залежно від семантичного навантаження графонів.

Мові ЗМІ властиве вживання парентетичних конструкцій, репрезентованих власне парентезами та паремболами. Стрижнем експресивності парентетичної одиниці є власне атенційна та візуально-атенційна функції (оформлюється в межах

речення дужками, які порушують лінійне розгортання тексту, створюють візуальні перепони під час сприймання інформації, виступають своєрідним текстом у тексті), а саме: *Свої попередні стрічки («Полярний експрес», «Беовульф», «Різдвяна історія»)* славетний майстер розважального кіно Роберт Земекіс створив за допомогою комп'ютерної анімації та технології «захоплення руху» [ТЕЛ, 10–16.12.2012]. Емоційно-інфікувальна та всі види мнемічної функції експлікуються залежно від того, які одиниці (емоційні, нейтральні) виділяють у тексті пунктуаційно. Наприклад: *Витримавши дві паузи (кожна хвилин із десять!), я й тут вимикаю телевізор (Верховен, вибачте!) і присягаюся «ніколи, ніколи не бути рабом телевізійних катів і посіпак», що глумляться над моєю душею і фільмовими тілами. Тільки наостанок щось запитаю у Верховної телевізійної ради на чолі із її спікером Віталієм Шевченком: ви й далі за цим маразмом (іншого слова не доберу) отак спокійно спостерігатимете?* [Т, 19.06.07].

На сторінках періодичних видань простежуємо велику кількість еративів. Ці одиниці маніфестують нівелювання орфоепічних та орфографічних норм: уживлювання букв-фантомів, написання кількох слів без пробілів. Експресивним стрижнем еративів постають візуально-агенційна та емоційно-інфікувальна функції. Наприклад: *Рядами стоять церковні лавки, в них жвава торгівля амулетами і магічними зображеннями, є навіть така книжка – Біблія. В ній багато дотепного, аффттар жжжот. Цікаво було б показати її єпископам – відкрили б для себе децю несподіване* [DU, 26.10.12]; *Інстинкт самозбереження вчасно відрадив йому йти на третій термін (хоча такий сценарій готувався). Все таки Кучма – представник компартійної совкової еліти, не «проффесор», щоправда, але доцент* [DY, 14.12.13]. Зазначені функції активно взаємодіють із мнемічно-образною, мнемічно-емоційною, відтворювально-мнемічною та мнемонічною функціями.

Аплікації як експресивні засоби вживають задля пожвавлення медіамовлення, органічного вплетення історико-культурологічних згадок, натяків у канву сучасного медіатексту. Вони дають змогу оновити «затверділий» зміст вислову, уможливають двовимірність, багатозначність, допомагають влучно та глибоко висловити думку, застосовуючи мінімальну кількість мовних одиниць. Активну позицію у функційному корпусі аплікацій мають відтворювально-мнемічна, емоційно-інфікувальна та мнемічно-емоційна функції, оскільки адресанти, деформуючи форму загальновідомих термінів, крилатих висловів, модифікують зміст, що змінює емоційне забарвлення слів, актуалізує увагу адресата, запам'ятовування, інші мнемічні процеси. Автори мають інтенцію «погратися» з читачем, який одразу сприймає інформацію, спираючись і на суб'єктивне ставлення продуцента тексту, бачить явище «його очима»: *Самобутні рисаки з серцями внутрішнього згорання, здавалось, і не помічали допитливих громадян, котрі у превеликому захопленні споглядали їхні ексклюзивні деталі та оздоблення, а самозакохано хизувалися один перед одним* [ЧГ, № 43, 06.06.13].

Отже, стилістичні фігури виконують комплекс експресивних функцій, що діють на психічні процеси суб'єкта (мислення, пам'ять, емоції, уяву, увагу), який сприймає експресивну медіатекстову інформацію. Класифікація цих функцій спричинена їхньою експресивністю, зокрема структурною та семантичною організацією.

У **висновках** узагальнено результати проведеного дослідження.

1. Зміни історичного, політичного, економічного, соціокультурного устрою суспільства зумовили низку істотних зрушень системи засобів масової інформації. Тенденція діалогічності стає однією з основних рис будь-якого масового тексту. Спостерігається активність лінгвістичної творчості автора, звільнення від мовних тоталітарних стереотипів, можливість вільної рефлексії на поточні події, ситуації, явища, процеси, здатність позначити та маніфестувати лінгвістичну креативність журналіста. Помітна тенденція інфантилізації сучасного медіапростору, гламуризації. Розвиток інформаційних технологій посприяв широкому використанню інтернет-комунікації. З'являється чимало нових функцій засобів масової інформації, зменшується роль пропагандистської функції, відбувається переорієнтація функції впливу (звільнення від тоталітарної пропаганди), активізація функцій, пов'язаних із розвагою аудиторії, епатажністю, актуалізація оцінної функції. Водночас істотно змінюється мовне оформлення сучасного медіатексту (жаргонізація масового мовлення, поширення розмовної, іншомовної лексики). Зазнають коригування дослідницькі інтереси: мова перестає вивчатися як замкнена система, розширюється предмет дослідження у стилістиці, під час студіювання мови ЗМІ залучають науковий доробок з інших галузей.

2. Стилістичний корпус засобів масової інформації модифікується, оновлюється, розбудовується. Журналістські тексти засвідчують різноманіття як традиційних виразно-образних одиниць (метафор, епітетів, гіпербол, дисфемізмів, евфемізмів, антитез, інверсій, прецедентних явищ, мовної гри, штампів і т. ін.), так і нових засобів (еративів, графонів). Змінюється семантичне наповнення стилістичних засобів, розширюється емоційно-оцінний діапазон цих одиниць, це є результатом процесів демократизації мовлення, жаргонізації, застосування просторічної лексики.

3. Тропіка сучасного медіатексту має складну структурну та семантичну будову. Антифрастичні одиниці, наприклад, демонструють граматичну неоднорідність (іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові одиниці). За структурним принципом виділено прості антифразиси, оформлені одним словом; складні, виражені простим словосполученням; та розгорнені, що мають структуру речення чи складного словосполучення. За семантичними особливостями диференціюємо власне антифразис, афразис, астеїзм. Активно функціонують перехідні, альяційні антономазії, семантика останніх розширюється за допомогою введення додаткового значення (згадування того чи того історичного факту, ситуації, особи, твору мистецтва, літератури). Продуктивними є епітети, постійні епітети, модифіковані постійні епітети, одиниці, утворені за подібністю до моделей інших тропів (перехідні): антифразисні, антономазійні, метафоричні епітети тощо; епітети, оформлені за моделями стилістичних фігур (графона, парентези, анафори, епіфори); епітети-символи. Метафори в медіатекстах вирізняються семантичною строкатістю, а саме: синестезії, метафори із символічним компонентом значення, одиниці, семантично оформлені подібно до інших тропів та стилістичних фігур (метафоричні антономазії, метафоричні парентези, альяційні, графічні метафори).

Корпус стилістичних фігур репрезентовано в сучасних медіатекстах так: з-поміж анафоричних конструкцій виокремлено звукові (фонетичні), морфемні, лексичні, синтаксичні анафоричні конструкції; епіфоричні фігури представлені

фонетичними (звуковими), лексичними та синтаксичними одиницями; графічні конструкції розподілено на одиниці, оформлені факультативними лапками, буквені модифікації, нелітерні модифікації, модифікації розташування одиниць у площині аркуша, графони-символи; парентези репрезентовані власне парентезами та паремболами; аплікації проілюстровано трансформаційними лозунгами, крилатими виразами, термінами.

4. Семантичні та структурні характеристики тропів і стилістичних фігур зумовлюють реалізацію комплексу експресивних функцій. Емоційно-інфікувальна та мнемічно-емоційна функції залежать від емоційних конотацій у семантиці стилістичного засобу, мнемічно-образна й відтворювально-мнемічна функції – від характеру образності експресивної одиниці, власне атенційна, візуально-атенційна та мнемонічна функції викликані специфікою структурної організації тропів і фігур.

5. Корпус експресивних функцій безпосередньо пов'язаний із процесом сприймання та розуміння адресатом медіатексту, зокрема з емоційною сферою, процесами пам'яті, уяви, уваги. Власне атенційна функція стимулює увагу. Візуально-атенційна – активізує й інтенсифікує не тільки увагу, а й зорове сприйняття. Мнемічно-образна функція підсилює вплив експресивної одиниці на образну пам'ять та уяву. Мнемонічна функція стимулює й полегшує процес запам'ятовування. Мнемічно-емоційна – апелює до властивостей емоційного інтелекту, емоційної пам'яті. Відтворювально-мнемічна функція пов'язана з процесами пам'яті, зокрема відтворення. Репрезентація емоційного стану мовця, його ставлення до повідомлення, вираження свого внутрішнього емоційного світу вербально через той чи той троп, ту чи ту фігуру провокує вияв емоційно-інфікувальної функції.

Тропи полегшують сприйняття повідомлення, увиразнюють його, розріджують інформаційну щільність, конденсують багато смислів в одному слові чи групі слів, чим сприяють економії мовних засобів. Це, своєю чергою, впливає на процеси запам'ятовування і відтворення.

Основними функціями тропів є власне атенційна, емоційно-інфікувальна, мнемічно-образна, мнемічно-емоційна. Факультативними вважаємо мнемонічну, відтворювально-мнемічну та візуально-атенційну функції.

Стилістичні фігури структурують та організують текст, унаочнюють, графічно виділяють певні семантично важливі моменти висловлювання, запобігають автоматичному читанню й сприйняттю тексту.

Основною експресивною функцією стилістичної фігури в сучасному медіатексті є власне атенційна, що обумовлена структурними особливостями стилістичних засобів. Ядро експресивності стилістичної фігури формують здебільшого також мнемонічна та візуально-атенційна функції. Для корпусу фігур факультативними є мнемічно-емоційна, мнемічно-образна, відтворювально-мнемічна, емоційно-інфікувальна функції.

Опрацьований матеріал можна використовувати в подальших наукових стилістичних студіях, оскільки він не вичерпує проблеми впливу мовного оформлення засобів масової інформації на адресата, а спрямовує на залучення наукового доробку з інших галузей (соціології, психології, культурології тощо) для всебічного та комплексного вивчення поняття *медіатексту*, мови ЗМІ.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

У наукових фахових виданнях:

1. Хоменко Г. Є. Прагматика сучасного рекламного тексту / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2010. – Вип. 5. – С. 221–225.
2. Хоменко Г. Є. Спонукальна модальність рекламного тексту / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – Вип. 6. – С. 490–497.
3. Хоменко Г. Є. Експресивний синтаксис у текстах політичної тематики / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – Вип. 6. – Ч. 2. – С. 222–228.
4. Хоменко Г. Є. Інтертекстуальні можливості експресивних засобів в інформаційних текстах / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг : ТОВ «ЦЕНТР-ПРИНТ», 2012. – Вип. 7. – С. 258–264.
5. Хоменко Г. Є. Експресивні засоби лексико-семантичного рівня інформаційного тексту / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг : ТОВ «ОКТАН-ПРИНТ», 2012. – Вип. 8. – С. 276–282.
6. Хоменко Г. Є. Функціонування графону в інформаційних текстах / Г. Є. Хоменко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : Серія № 8 : Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць / відп. ред. О. І. Леута, С. В. Шевчук. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 4. – С. 199–205.
7. Хоменко Г. Є. Антифразис як засіб експресивізації сучасних інформаційних текстів / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг, 2013. – Вип. 9. – С. 632–637.
8. Хоменко Г. Є. Зміни корпусу функцій системи ЗМІ кінця ХХ – початку ХХІ століття / Г. Є. Хоменко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, А. З. Брацкі та ін. – Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. – Вип. 12. – С. 191–198.

В інших виданнях:

9. Хоменко Г. Є. Стилiстичне розмаїття мови творiв М. Стельмаха / Г. Є. Хоменко // Матеріали наукових читань з нагоди 100-річчя від дня народження

Михайла Стельмаха : зб. наук. праць / редкол. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг, 2012. – С. 86–90.

10. Хоменко Г. Є. Інформаційний текст як об'єкт лінгвістичного аналізу / Г. Є. Хоменко // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство : Тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених (Київ, 24–26 квітня 2012 р.). – К. : ІУМ НАНУ, 2012. – С. 242–245.

11. Хоменко Г. Є. Функціонування парентези в сучасному медіатексті / Г. Є. Хоменко // Студії з філології та журналістики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 10–11 квітня 2014 р.). – Ужгород : Вид-во ФОП Бреза А. Е., 2014. – Вип. 2. – С. 458–460.

12. Хоменко Г. Є. Стилiстичнi засоби з символiчним компонентом «вода» в медіатекстах початку ХХІ століття / Г. Є. Хоменко // Science and Education a New Dimension. Philology. – Budapest, 2014. – II (6). – P. 96–99.

13. Хоменко Г. Є. Експресивні можливості фразеологізмів в інформаційних текстах / Г. Є. Хоменко // Етнокультурная динамика в языке и речи : сборник научных трудов молодых ученых. – Старый Оскол : Изд-во «Роса» / СОФ НИУ «БелГУ», 2014. – С. 185–192.

14. Хоменко Г. Є. Сучасний стан розвитку формату та контенту україномовних ЗМІ / Г. Є. Хоменко // Science and Education a New Dimension. Philology. – Budapest, 2015. – III (8). – P. 86–90.

АНОТАЦІЯ

Черемхівка Г. Є. Тропи і фігури у медіатекстах початку ХХІ ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2015.

У дисертації здійснено аналіз експресивного потенціалу корпусу стилістичних засобів сучасного українськомовного медіатексту. Дослідження виконане на матеріалі українськомовних друкованих та електронних періодичних видань за 2000–2015 рр.

Запропоновано класифікацію експресивних функцій стилістичних засобів, обґрунтовано вплив функцій на процес сприймання медіатексту масовим адресатом, описано структурно-семантичні особливості тропів та фігур, виявлено прямий зв'язок між реалізацією експресивної функції та структурно-семантичною організацією стилістичної одиниці. Визначено зміни в системі засобів масової інформації, мовного оформлення сучасного медіатексту, зокрема його стилістичного корпусу. Доповнено наукові дані про структуру й семантику стилістичних засобів.

Ключові слова: медіатекст, експресивний вплив, функція, троп, стилістична фігура, антифразис, антономазія, епітет, метафора, анафора, епіфора, графон, парентеза, ератив, аплікація.

АННОТАЦИЯ

Черемхивка А. Е. Тропы и фигуры в медиатекстах начала XXI в. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. – Днепропетровск, 2015.

В диссертации представлен анализ экспрессивного потенциала корпуса стилистических средств современного украиноязычного медиатекста. Исследование осуществлено на материале украиноязычных печатных и электронных периодических изданий за 2000–2015 гг.

Предложена классификация экспрессивных функций стилистических средств, обосновано влияние функций на процесс восприятия медиатекста массовым адресатом, описаны структурно-семантические особенности тропов и фигур, выявлена прямая связь между реализацией экспрессивной функции и структурно-семантической организацией стилистической единицы. Определены сдвиги в системе средств массовой информации, языкового оформления современного медиатекста, в частности его стилистического корпуса. Дополнены научные данные о структуре и семантике стилистических средств.

Ключевые слова: медиатекст, экспрессивное влияние, функция, троп, стилистическая фигура, антифразис, антономазия, эпитет, метафора, анафора, эпифора, графон, парентеза, эрратив, аппликация.

SUMMARY

Tcheremhivka A. Ye. Tropes and figures in the media discourse of the 21 p. – Manuscript.

The dissertation for the receiving Candidate's degree in Philology, speciality 10.02.01 – Ukrainian Language. – Oles Honchar Dnipropetrovsk National University. – Dnipropetrovsk, 2015.

The dissertation deals with the analysis of the expressive means and stylistic devices in the modern Ukrainian-media text. The analysis is performed on the material of Ukrainian print and electronic periodicals during the period from 2000 till 2015.

This paper analyzes Ukrainian and foreign linguistic studies dealing with the media functioning and the stock of tropes and figures used in present day periodicals. It fixes the deep shifts in the mass media. The term mass media text is used in the linguistic studies more often and it is defined as the main unit in the system of media expressive means and stylistic devices. The author shows the change in the approaches of media text investigations and its peculiarities. To make an entire research in this paper achievements from other scientific fields have been applied (psychology, sociology, culturology in particular).

The results of this dissertation show that due to special semantic and structural organization there is a complex of expressive functions performed by the tropes in the contemporary media discourse. This functional classification is based on the tropes

expressive features which influence the person's mental processes such as thinking, memorizing, expressing emotions, imagination and attention. Among them the author distinguishes an infecting emotional function, closely related to the emotional sphere of a person. This function turns out to be the major tropes function due to emotional and evaluating role of expressive means and stylistic devices in the media text.

Tropes also perform a number of other functions due to their figurative nature such as a mnemonic evaluating, a mnemonic-emotional, a mnemonic-figurative, a mnemonic-reproductive and a mnemonic function. The mnemonic-figurative function is the main function of the trope because of its figurative nature; it enhances the effect of the expressive units on person's memory and imagination. The mnemonic function is closely related to the structural organization of a certain trope, it can be identified in such linguistic units which are graphically different from others. This function stimulates and facilitates memorizing the media text information. The mnemonic-emotional function appeals to emotional sphere of the individual (emotional intelligence, emotional memory). It is caused by emotional connotations of a certain trope and is closely connected with the emotional and infecting function.

The mnemonic-reproductive function is performed by tropes that can be accurately interpreted by means of using additional national, historical and cultural macrocontext.

Moreover tropes perform actually an attention-driving and a visual attention driving function. The actually attention-driving function is found in any expressive device. The visual attention-driving function activates and intensifies the visual perception and depends on the specific representation of a certain trope.

The main expressive functions of the stylistic figures in modern media text are actually attention-driving and visual attention-driving functions caused by structural features on the stylistic devices. The actually attention-driving function is common to all without exception stylistic figures. The visual attention-driving function is related to the tropes which have special graphic design and are structurally heterogeneous that distinguishes them from the other language units. These features appeal to involuntary and voluntary attention of the recipient and influence stability and concentration of the individual on certain media text segments. Mnemonic functions also form the expressive impact in stylistic figures; it is closely related to the visual attention-driving function. This function stimulates and facilitates memorizing.

Among optional functions the author distinguishes the following: mnemonic-emotional, mnemonic-figurative, mnemonic-reproductive, emotional and infect. The mnemonic-figurative function is mainly relevant to the tropes, if this stylistic figure performs certain figurative semantics. The mnemonic-emotional function is related to the tropes that either show the absence or presence of some emotional stress. The mnemonic-reproductive function is performed by those figures, which have complex organization (symbolic value components, figurative allusions). The emotional evaluation function can be found if the stylistic figures implement the text certain emotional and evaluative tasks.

Keywords: media text, expressive impact, function, trope, stylistic figure, antiphrasis, antonomasia, epithet, metaphor, anaphora, epiphora, graphon, parenthesis, cacography, applique.

ЧЕРЕМХІВКА Ганна Євгенівна

Тропи і фігури у медіатекстах початку ХХІ ст.

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.01 – українська мова

Відповідальний за випуск:
кандидат філологічних наук, доцент
Малюга Наталія Миколаївна,
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Підписано до друку 11.09.2015.
Формат 60×84/16. Авт. арк. 0,9.
Тираж 100 пр. Зам. 85-10.

Друкарня С. Г. Щербенка
вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027
Тел.: (0564) 92-20-77

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4561 від 13.06.2013 р.